

nû'l-Esir, 532 (1138) yılında Bağdat Emîri Ebû'l-Kerem'in yeğeni Ebû'l-Kâsım'a Bağdat'tı tehdit eden ayyârların reisi İbn Bekrân tarafından şed bağlandığını yazar (*el-Kâmil*, XI, 24).

Tarikat mensupları genellikle tarikata intisap etmek isteyen tâlibe şed bağlama yerine hırka giydirilirdi. Bununla birlikte bazı tarikatlarda fütüvvet geleneğinin etkisiyle şed bağlandığı görülmektedir. Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh tarafından Bağdat'ta oluşturulan fütüvvet teşkilâtının kurucusu ve Sühreverdiyye tarikatı şeyhi olan Şehâbeddin es-Sühreverdi, 'Avârîfû'l-ma'ârif'te seyahate çıkmadan önce şed kuşanmanın Hz. Peygamber'in sünnetinden kabul edildiğini söyler. Tasavvuf ehli arasında ilk şed kuşatanın Sühreverdi olduğu ileri sürülmektedir. İbn Battûta, Kahire'deki hankahlara uğrayan sûfilerin şed kuşandıklarını, yanlarında asâ, abdest almak için testi ve namaz kılmak için hasır bulundurdıklarını (*er-Rihle*, s. 38), şeddin tasavvufî bir anlamı olmayıp sadece ihtiyaç duyulan bir kemerden ibaret olduğunu, Hüzmûz'de iken Anadolu'dan gelmiş bir şeyhin kendisine şed bağladığını, bunun sadece giysilerini sıkıca tutması için yapıldığını, birçok Acem fukarasının kemer bağladığını söyler (*a.g.e.*, s. 274).

Mevlevîlik ve Bektaşîlik'te şed kuşanma uygulaması bulunmaktadır. Bu durum fütüvvet ve ahî geleneğinin bir yansıması şeklinde değerlendirilebilir. Mevlevîlik'te ucu sivri, elif harfine benzetilen, dört beş parmak eninde yün bir kuşak olan, kemer gibi tennûrenin üstünde bele sarılan tiğbend şeddin bir başka şeklidir. Tiğbend Bektaşî geleneğinde de vardır. Bektaşîlik'te tiğbendin aslı şu rivayete dayanır: Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik, İmam Muhammed el-Bâkır'ı idam etmek için tutuklamış, boynuna üç defa kiris takıp çekmek istemiş, imam ilkinde "Allah", ikincisinde "Muhammed", üçüncüsünde "Ali" diye nidâ ettiğinden kiris boğazını sıkmayıp düğüm düğüm olmuş; imamin takipçilerinden Mü'min-i Ayyâr kirisin koyun bağırsağından yapıldığı için idamdan bir sonuç alamadığını ifade etmiş, bir kurbanlık koçun yapağısından üç düğüm atıp bir tiğbend bükmesinden sonra kendini dar ağacına çekmiş ve ölmüş; bunu gören halifenin adamları Mü'min-i Ayyâr'ın boğazından söktükleri tiğbendle İmam Muhammed el-Bâkır'ı asmak için hapsedildiği hücreye gitmişler, ancak imamin vefat ettiğini görünce idamı gerçekleştirememişlerdir. Bektaşîler bu rivayete dayanarak tiğ-

bend bağlamayı ferdi ve mânevî kurtuluşun, teslimiyetin bir remzi diye kabul etmişlerdir. Tiğbende üç düğüm atılması Allah, Muhammed, Ali üçlüsüne ve eline, diline, beline sahip olma düsturlarına işaret eder (Ahmed Rifat, s. 268-270; Birge, s. 170, 181, 192, 234-235). Diğer bazı Osmanlı tarikatlarında ve Türk etkisi taşıyan Vefâiyye, Rifâiyye, Sa'diyye ve Bedeviyye gibi Arap tarikatlarında da şed geleneği uygulanmıştır. İran'da şed bağlama Haksârî dervişlerinde yaygındır. Yedi boğumlu Haksâr kemeri nefsin yedi engelini ortadan kaldırıp yerine yedi erdemi koymayı ifade eder. Bektaşîler gibi Haksârîler'in de tarikat erkânından olarak koç kurban etmeleri her iki grubun ortak kaynaklara dayandıklarını göstermektedir. Osmanlılar'da bir şeyhin padişaha kılıç kuşatması fütüvvet ve tarikat müntesipleri arasında uygulanan şed bağlama töreninin bir uzantısıdır. Türk sûfilerinin şed bağlama geleneği hür masonlarda farklı bir şekilde uygulanmıştır (Zarcone, s. 312).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *Telbisü İblis* (nşr. M. Emin el-Hancı - M. Abdurrahman el-Dımaşki), Kahire 1340, s. 241; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 24; Şehâbeddin es-Sühreverdi, 'Avârîfû'l-ma'ârif (Gazzâlî, *İhyâ*) (Beyrut), V içinde, s. 95; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Kerem el-Bustânî), Beyrut 1384/1964, s. 38, 274; Ahmed Rifat, *Mir'âtü'l-makâsid*, İstanbul 1293, s. 268-270; J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1937, s. 170, 181, 192, 234-235; J. Duchesne-Guillemin, *La religion de l'Iran ancien*, Paris 1962, s. 114-115; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 16-17, 44; a.mlf., "Şedd", *İA*, XII, 378-381; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 35, 185; *Resâ'il-i Cîvânmerdân* (nşr. Murtazâ Sarraf), Tahran-Paris 1973, s. 77; Fr. Taeschner, *Zünfte und Bru-*

ŞEDARABAN

Türk müzikisinde bir şed makam.

Aslı şedd-i arabân olup Türk müzikisinde Arel-Ezgi nazariyatına göre yegâh perdesinde karar eden şed (göçürülmüş) makamlardan biridir. Zamanımıza ulaşan en eski örneğinin II. Gazi Giray Han'a ait olduğu göz önüne alınarak onun tarafından terkip edildiği söylenmektedir. Şedaraban makamı dizisi, nevâ perdesindeki zirgüleli hicaz dizisinin (araban makamı dizisi) bir sekizli peste yani yegâh perdesine göçürülmesiyle elde edilir. Dolayısıyla makamın dizisi, yegâh perdesindeki zirgüleli hicaz beşlisine beşinci derece olan düğâh perdesinde bir hicaz dördlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir. Bu durumda makamın durağı yegâh perdesi ve seyir özelliği incidir.

Makamın seyir karakteri incici olduğundan seyre tiz durak nevâ perdesi civarından başlanır ve bu perdede yarım karar yapılır. Makamın güçlüsünün nevâ perdesi olması sebebiyle nevâ perdesinin üst tarafında bir seyir alanına ihtiyaç vardır. Bu da durak yegâh perdesi üzerinde bulunan bütün dizinin tiz durak nevâ perdesine simetrik olarak göçürülmesiyle elde edilir. Bu suretle şedaraban makamının asıl seyir alanı elde edilmiş olur:

derschaften im Islam, Zürich-München 1979, s. 116, 139, 141, 162, 585; Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1980, s. 166-168; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya 1981, s. 45-47, 156-157, 181; Seyyid Muhammed Ali Hâceddin, *Keşkül-i Haksârî*, Tebriz 1360 hş./1981, s. 69-75; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991, s. 447-448; Th. Zarcone, *Mystiques, philosophes et franc-maçons en Islam*, Paris 1993, s. 312; Pakalın, III, 314; Hamid Algar, "Shadd", *EI²* (İng.), IX, 166-168.

HAMİD ALGAR

beşlisi dörtlü haline girer. Bu sebeple beşinci derece olan muhayyer perdesi önemini kaybeder ve gerdâniye perdesi önem kazanır. Bu perdenin üzerine bir bûselik beşlisi getirilerek nevâdaki zirgüleli hicaz dizisi nevâda bir hümâyün dizisi halini alır:

Zaman içinde meydana gelen bu değişikliklerle tiz tarafta güzel bir renk ve duygu farklılığı oluşur.

2. Eski nazariyat kitaplarında şedaraban makamı, "Yerinde neveser makamının içerisinde sonra yegâh perdesinde zirgüleli hicaz ile karar vermektir" şeklinde tarif edilmiştir. Bu tarif makamı bir şed makamdan çok bir mürekkep makam olarak gösterir. Gerçekten elde bulunan klasik eserler incelendiğinde makamın bu tarife uygun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Çünkü nevâ perdesinde hicazlı yarım karar yapıldıktan sonra rast perdesine nikriz çeşniyle düşüldüğünde düğâh perdesi önemini kaybeder ve rast perdesi önem kazanır. Nevâ perdesindeki hicaz çeşnisinin ardından rast perdesine nikriz çeşniyle düşülerek neveser makamı dizisi meydana gelir. Hatta nevâ perdesi üzerindeki genişlemiş dizinin hümâyün dizisine dönüşmüş olması neveser dizisinin genişlemesinden doğmuştur denebilir.

(Not: Neveser dizisi Batı müziği bakımından sol minör oryantaldir).

Bütün bu değişiklikler, şedaraban makamının ilk teşkil edildiğinde belki bir şed makamı olduğunu fakat zaman içinde yukarıdaki biçimde kullanılıp birleşik hale geldiğini göstermektedir. Gerçekten Arel-Ezgi nazariyatında şed olarak sınıflandırılan makamların hemen hepsinde bu tür değişiklikler eserlerde görülür ki bu da şed makam kavramını şüpheye sokar. Arel-Ezgi nazariyatında makamların basit, şed, birleşik şeklinde tasnif edilmesinin sadece öğrenim kolaylığı açısından değerlendirilebileceği söylenebilir. Zira gerçekte basit

makamların bile basitliği tartışılabilir. Şedaraban makamının birinci merteye güçlülü ana dizinin tiz durağı olan nevâ perdesidir ve bu perdede zirgüleli hicaz çeşniyle makamın yarım kararı yapılır.

Makam, bünyesinde yer alan değişikliklerle sebebiyle asma kararlar bakımından

zengindir. Makamın tiz (genişlemiş) bölgesinde meydana gelen değişikliklerle muhayyer perdesi önemini kaybetmiş ve gerdâniye perdesi önem kazanmıştır. Bu perde üzerinde bûselik çeşni yer alır. Ana dizide de düğâh perdesi önemini kaybetmiş, rast perdesi önem kazanmıştır ve rast perdesindeki çeşni ise nikrizlidir. Kısaca gerdâniye perdesinde bûselikli, rast perdesinde nikrizli asma kararlar yapılır. Gerek muhayyer gerekse düğâh perdesinde hicazlı asma kararlar yapılabilir. Ancak makamdaki değişiklikler bunlarla sınırlı değildir. Eserlerin incelenmesi ana dizide de bazı değişikliklerin olduğunu veya olabileceğini göstermektedir. Ana dizideki bu değişiklik rast ve nevâ perdeleri arasında meydana gelir.

Neveser ve bûseliğin rast perdesindeki şeddi olan nihâvend makamları yakın makamlardır. Bu yakınlık dolayısıyla seyir esnasında zaman zaman rast perdesine bûselik çeşniyle düşülür. Bunun için do diyez (nîm hicaz) perdesi atılıp yerine çârgâh perdesi kullanılır. Nevâ perdesi üzerinde de bir hicaz dörtlüsü olduğuna göre burada bir nihâvend dizisi meydana gelir. Şu

halde şedaraban seyri sırasında zaman zaman nihâvend makamına da geçkiler yapılır. Hatta nihâvend ile seyre başlayan şedaraban eserler bile vardır.

Rast perdesindeki bûselik beşlisinden sonra yegâh perdesine hicaz dörtlüsüyle

düşülürse yegâhtan nevâ perdesine kadar bir hümâyün dizisi meydana gelmiş olur. Birçok şedaraban eserde tam karara yedeni yarım sesli olan yegâhtaki bu hümâyün dizisiyle gidilip karar edildiği görülür. Sâdullah Ağa ve Tanbûrî İzak'ın eserleri böyledir. Esasen zirgüleli hicaz dizisi başka bir perdeye göçürüldüğünde genellikle ana diziye sadık kalmaz ve diğer hicaz ailesi makamlarına geçerek değişiklik gösterir.

Bu değişiklikler dolayısıyla şedaraban makamının "yegâhta ve nevâda yedeni yarım sesli olan hümâyün dizileri" şeklinde tarif edilmesi daha pratiktir. Makam büyük formlarda bu şekilde kullanılmıştır. Bunların dışında çok az olmakla birlikte yine rast perdesinde rast çeşniyle kalmak da mümkündür. Rasttaki bu rastlı asma kalıktan sonra yegâh perdesine hicaz çeşniyle düşülürse bu defa yegâhta ini bir hicaz dizisi meydana gelmiş olur.

Makamdaki bu değişiklikler hicaz ailesi makamlarının birbirine geçme âdetinden doğmaktadır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki şedaraban makamında rast perdesi çok önem kazanmış ve ikinci mertebe güçlü durumuna gelmiştir. Bütün bu değişiklikler ve asma kararlar özetlenirse nevâ perdesindeki hicazlı yarım karardan sonra gerdâniye perdesinde bûselikli, bazan hicazlı; rast perdesinde nikrizli, daha çok bûselikli ve çok az olarak rastlı asma kararlar yapılır.

Şedaraban makamının donanımına si ve mi için bakiye bemolü, fa ve do için bakiye diyezi konulur. Gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Makamın ana dizisini oluşturan sesler pestten tize doğru yegâh, kabahisar, ırak, rast, düğâh, dik kürdî, nîm hicaz ve nevâdır. Makamın yedeni ise her zaman için portenin altındaki bakiye diyezli do (kaba nîm hicaz) perdesidir. Makamın genişlemesi simetrik olarak yapılır. Bu genişleme esnasında meydana gelen değişiklikler yukarıda açıklanmıştır.

Şedaraban
makamı
seyrî
örneği

Şedaraban makamının seyrine tiz durak nevâ perdesi civarından başlanır. Bu perdenin iki tarafında ve genişlemiş bölgede gezinilip nevâda zirgüleli hicaz çeşnisiyle yarım karar yapılır. Daha önce veya sonra diğer asma kararlar ve çeşni değişiklikleri gösterilip sonunda yegâh perdesinde yedene zirgüleli olan hümâyûn dizisiyle tam karar yapılır. Ayrıca yegâhta ana dizi olan tam zirgüleli hicaz dizisiyle de karar edilebilir.

II. Gazi Giray Han'ın devr-i kebîr usulünde peşrevi ve saz semâisi; Tanbûrî Cemil Bey'in fahte usulünde peşrevi ve saz semâisi; Hacı Sâdullah Ağâ'nın, "Ne dem ki sinesi o gül-ruhun küşâde olur" mısraıyla başlayan zencir, Tanbûrî İzak'ın, "Ey safâyı ârızından çeşme-i hurşid-i âb" mısraıyla başlayan hafif usulündeki besteleri; yine Hacı Sâdullah Ağâ'nın, "Nedir murâd-ı dil kûy-i yâri biz biliriz" mısraıyla başlayan ağır semâisi; Sultan III. Selim'in, "Gönlüm bir gonca-i nâzik-tene düştü", Tanbûrî İzak'ın, "Pîr olmada gerçi gönül ammâ civân ister" mısraıyla başlayan yürük semâileri; Şâkir Ağâ'nın ağır aksak usulünde, "İhtirâ-ı hazret-i şâh-ı cihandır bu binâ", Şemseddin Ziyâ Bey'in sengin semâi usulünde, "Ey gonca açıl zevkini sür fasl-ı bahârın" mısraıyla başlayan (bazı repertuvarlarda sûzîdil olarak kayıtlıdır) şarkıları; Ali Rıza Şengel'in, "Nebîler serveri fahrûl-verânın ümmetiyiz biz" mısraıyla başlayan tevşîhi ile "Mest ü hayrânım zâr ü giryânım" mısraıyla başlayan ilâhisi bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdûlbâki Nâsir Dede, *Tedkîk u Tahkîk* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 49; Hâşim Bey, *Musikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 43; Tanbûrî Cemil Bey, *Rehber-i Mûsikî*, İstanbul 1321, s. 101; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikîsi*, İstanbul 1933-48, I, 248; IV, 268; Rauf Yekta, *Türk Musikîsi*, s. 82; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikîsi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 317, 349; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleri*, İstanbul 2006, s. 276-281.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

ŞEDDÂD b. EVS

(شَدَاد بن أَوْس)

Ebû Ya'îlâ (Ebû Abdîrrahmân)
Şeddâd b. Evs
b. Sâbit el-Ensârî
(ö. 58/678)

Sahâbî.

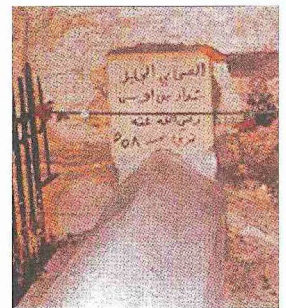
Yetmiş beş yaşında vefat ettiğine göre (İbn Sa'd, VII, 401) milâdî 603'te doğmuş olmalıdır. Şair sahâbî Hassân b. Sâbit'in kardeşi Evs b. Sâbit'in oğludur. Evs b. Sâbit Akabe biatında bulunmuş, Bedir Gazvesi'ne katılmış, Uhud Gazvesi'nde şehid olmuştur. Evs'in Mekke'nin fethinden önce veya sonra yahut Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında öldüğü de zikredilmiştir. Annesi Sırma (Sureyme), Resûl-i Ekrem ile aralarında soy yakınlığı bulunan Neccâr oğulları kabilesinden Adî b. Neccâr'ın neslindedir. Şeddâd b. Evs'in Bedir Gazvesi'ne iştirak ettiğine dair rivayet doğru değilse de Uhud, Hendek gazvelerine ve diğer savaşlara katıldığı bilinmektedir.

Hiz. Peygamber'in vefatının yaklaştığını anlayan Şeddâd'ın, "Artık yeryüzü bana dar gelmeye başladı ey Allah'ın resulü!" diyerek üzüntüsünü dile getirince Resûl-i Ekrem'in, "Haberin olsun, Şam ve Beytül-makdis fethedilecek; inşallah sen ve senden sonra evlâdın oraların yöneticileri olursunuz" dediği rivayet edilmektedir (Taberânî, VII, 289). Hiz. Ömer'in Humus valisi tayin ettiği Şeddâd, Hiz. Osman'ın katli dolayısıyla idarî işleri bıraktı, toplum hayatından uzaklaşarak kendini ibadete verdi ve Dimâşk'ta bir ev yaptırdı. Muâviye b. Ebû Süfyan döneminde Dimâşk kadısı oldu (İbn Sa'd, VII, 401). Şeddâd b. Evs 58 (678) yılında Filistin'de vefat etti. Bu tarih 41 (661) ve 64 (683-84) olarak da kaydedilmiştir. Kabri Kudüs'te Mescid-i Aksâ yakınında pek çok sahâbînin bulunduğu kabristandadır. Şeddâd'ın Ya'îlâ, Muhammed,

Abdülvehhâb ve Münzir adlı dört oğlu ile Hazrec adında bir kızı olmuştur.

Şeddâd b. Evs'ten rivayette bulunan birçok râvî arasında oğulları Ya'îlâ ve Muhammed ile Ebû İdrîs el-Havlânî, Ebû'l-Eş'as es-San'ânî, Abdurrahman b. Ganm, Cübeyr b. Nüfeyr, Beşîr b. Kâ'b el-Adevî, Hâlid b. Ma'dân, Mahmûd b. Rebî', Mahmûd b. Lebîd ve Damre b. Habîb sayılır. Talebesi Hâlid b. Ma'dân'ın, "Dimâşk'ta Resûlullah'ın ashabından Ubâde b. Sâmit ile Şeddâd b. Evs'ten daha güvenilir, daha fakih ve daha güzel ahlâklı bir kimse kalmadı" dediği nakledilmiştir. Dimâşk kadısı Ebû'd-Derdâ her ümmetin bir fakihî bulunduğunu, bu ümmetin fakihinin Şeddâd b. Evs olduğunu söylemiş, Ubâde b. Sâmit (veya Ebû'd-Derdâ), Şeddâd b. Evs'in hem ilim hem de hilim verilen kimselerden olduğunu belirtmiştir. Şeddâd'ın talebesi Esed b. Vedâa, zâhid bir insan olan hocasının yatağına yattıktan sonra sağa sola dönüp durduğunu, "Allahım! Cehennem azabını düşünmek uykumu kaçırdı" diyerek yatağından kalktığını ve sabaha kadar namaz kıldığını zikretmiştir. Bakî b. Mahled'in *el-Müsne'd*'inde Şeddâd b. Evs'in rivayetlerinden mükerrerleriyle birlikte elli hadisin bulunduğu belirtilmektedir (Zehebî, *A'lamü'n-nûbelâ*, II, 467). Onun rivayetleri *Kütüb-i Sittet*'de yer almış olup Benî İsrâîl'e dair rivayetleriyle bilinen tâbiîn âlimi Kâ'b el-Ahbâr'dan rivayetleri vardır.

Şeddâd, Resûl-i Ekrem'in bir çift ayak kabısını saklamış, daha sonra bu ayak kabı oğlu Muhammed'e intikal etmiş, Muhammed de kız kardeşi Hazrec'in isteği üzerine bir tekini ona vermiştir. Abbâsî Halifesi Mehdi-Billâh, Kudüs'e geldiğinde bu ayak kabıdan haberdar olmuş, Hazrec'in çocuklarındaki ayak kabının tekini satın alarak onların her birine 1000 dinar ve birer arazi vermiş, oldukça yaşlı ve hasta olan Muhammed'deki diğer tekini de almak istemiş, fakat onun ağlayarak vermek istemediğini görünce bundan vazgeçmiştir (a.g.e., II, 463).

Şeddâd
b. Evs'in
kabri